

Розділ III

Забуте народження

Великою хранительською чеснот, на яких міцно трималося все родинне виховання, безперечно, була мати.

Хосе Альварес Хунко. «Імператор Паралелі»

Мало минути двадцять років після смерті Перона, щоб на світ вийшов секрет його народження. Згадана автобіографічна розповідь [Перон, 1976] була зроблена Пероном, коли йому вже виповнилося сімдесят років, тому навряд чи вона могла бодай на щось вплинути, тож навіщо йому було брехати. Він наполягав на тому, що його брат був на чотири роки старший за нього. Отже, якщо Маріо Авеліно Перон, або Авеліно Маріо (за першим ім'ям він був хрещений, а за другим – внесений до реєстру), перший син його батьків, народився 30 листопада 1891 року, то сам Хуан Домінго не міг з'явитися на цьому світі раніше за кінець 1895 року. Генерал завжди засвідчував саме цю дату, мабуть, вона видавалася йому щасливою. «У великому будинку на вулиці Буенос-Айрес у містечку Лобос уранці 8 жовтня 1895 року на світ з'явився другий син подружжя Соса-Перон». Так писав Енріке Павон Перейра [1952], його офіційний біограф. Саме цей текст було опубліковано в кульмінаційний для влади пероністів момент (на той час Евіта була ще жива, хоча й дуже хвора) і мав на меті радше приховувати, аніж відкривати правду. Згодом Павон Перейра у книжці «Я, Перон» [1993] (у ній він також виводить величну постать Аугусто Роа Бастоса на тлі тогочасних перипетій), яку написав і видав майже через двадцять років після смерті головного героя, все ж таки визнає свою брехню і наводить, хоч і з певним лукавством, точну дату його народження.

І якщо правда така: він народився не в Лобосі, не 8 жовтня 1895 року і не був сином подружжя в строгому сенсі, то неправда те, як стверджує Павон Перейра у своє виправдання, що батько не надавав особливого значення офіційній реєстрації, на яку погодився лише через два роки і, безсумнівно, після значного тиску. Принаймні, таку версію приписують Генералові. Утім, не варто цілковито довіряти біографам, а поготів офіційним, ними завжди рушить або прихильність до героя, або ненависть, або образа. У ставленні Павона Перейри до Перона, чий інтелект останній, до речі, оцінював не надто високо, але тримав його біля себе за беззаперечну собачу відданість, завжди переважали прихильність і захоплення.

Інший дослідник минулого Перона, доктор Іполіто Баррейро, теж настільки відданий, що, попри свій науковий ступінь, часто впадає в гріхи агіографії. Оскільки він був особистим лікарем лідера і знався на маловідомих аспектах його життя, то саме йому належить підтвердити надійними документальними доказами те, що нині є громадським надбанням. Отож Хуан Домінго Перон народився в Роке-Пересі, округ Саладільйо, на бідному ранчо, 7 жовтня 1893 року, на двадцять три місяці пізніше за свого брата Маріо Авеліно, у корінної поселенки Хуани Соси. Будинок, де він народився, зберігся, зараз на ньому встановлена меморіальна дошка із зазначенням того, що це родове помешкання Генерала. На церемонії відкриття була присутня його донька Лусія Віргінія Перон, яка, згідно з аргентинським законодавством, все ще є Мартою Сусаною Ольгадо. (Поки я пишу ці рядки, вона очікує на результати тесту ДНК. Цілком імовірно, що ще до того, як моя книжка побачить світ, результати будуть нарешті оприлюднені, тож їхнє споріднення підтвердиться. Можливо. А можливо, і ні.)

Жоан Бенавент здійснив власне дослідження, результати якого становили зміст його великої книжки про Перона [2004]. Він також зазначає дату 1893 року і місце народження Генерала, як і його індіанське походження. Так само, як і Лусія Перон в своїх мемуарах.

Здається, що решта біографів не була зацікавлена у такій правді. Незрозуміло чому.

Може, тому, що індіанець у 1893 році був ніким і нічим, а про індіанку годі й казати. До того ж Хуана Соса Толедо не була одружена з батьком своїх синів. Тож Перон, позашлюбна дитина індіанки, був менш ніж нічим. Це важливо, враховуючи, чого досяг цей чоловік.

Хуана Соса Толедо народилася в 1875 році. Іполіто Баррейро [2000] дуже ретельно дослідив її родовід. Її батьком був Хуан Іренео Соса, етнічний індіанець кечуа, який приїхав із Сантьяго-дель-Естеро до провінції Буенос-Айрес. Він був гаучо, які становили більшість населення пампасів. Хоча за три роки до народження Хуани культура гаучо майже зникла, у 1872 році було опубліковано поему «Мартін Фієрро», головний герой якої, що уособлює незлічений досвід сільських пеонів, перетворився на епічний архетип. Водночас набуває чинності закон про дротяні огорожі для розмежування володінь, що поклав край безладному відгінному скотарству і полюванню на корів заради їжі. Фронтір зник до 1880 року, з другою пустельною кампанією генерала Рока, який остаточно підкорив корінні племена, за винятком нечисленних тоба та мокові у зоні Чако, які воювали за свої землі майже до 1900 року. Хуан Іренео Соса був гаучо, до того ж не з найпокірніших. Він був бойовим товаришем легендарного Хуана Морейри, який загинув від рук поліції. А дід Генерала знайшов свій кінець у бійці наприкінці 1891 року чи на початку 1892-го. Обидва пали зі зброєю в руках.

Матір'ю Хуани Соси Толедо була Мерседес Толедо Гауна, яка, своєю чергою, була донькою Вікторії Гауни, корінної поселенки Асуля, яка народилась у 1820 році, а померла 30 серпня 1872 року, ще до появи на світ її онука. Вікторію примхи долі занесли до району Фортін-де-Лобос. Як звали її батьків, невідомо.

Мерседес Толедо Гауна та Хуан Іренео Соса жили у так званій зоні де-Лас-Кінтас, нині ця територія забудована. Вона мала сімох дітей, що згадує і доктор Баррейро [2000]: Хуана Соса Толедо (1875–1953); Марія Луїса де-лас-Мерседес-Толедо (21 травня 1880–1935); Мануела Аполонія Толедо, народжена 9 лютого 1882 року від невідомого батька; Амансіо Іренео Толедо, відомий як «Ель Туерто Мора» (ісп. el Tuerto Mora – досл. «Одноока пуля») (10 лютого 1884); Педро Пабло Толедо (7 червня 1886); Франсіска Кармен Толедо, зведена сестра Хуани (14 липня 1887), одружена з таким собі Агірре, хрещена мати Генерала, від шлюбу й до смерті мешкала в містечку 25-де-Майо (25 Травня) у провінції Буенос-Айрес; Антоніо Толедо, народжений 25 травня 1891 року, менш ніж за шість місяців до свого племінника Маріо Авеліно.

Мерседес Толедо Гауна мала сестру Онорію (тітку Онорію) і брата Хосе Артемію Толедо (за словами деяких дослідників, згодом трапиться так, що він стане домоправителем свого внучатого племінника, військового), що одружився з Бенітою Ескудеро.

Історія з боку батька починається в Європі. Ось як її розповідає сам Генерал:

Мій прапрадід був медиком, сардинським лікарем. Прізвище Перон вельми поширене в Іспанії, Італії та Франції, можливо, через те, що Сардинія, звідки воно родом, була окупована цими трьома державами. Королівство Сардинія (королівство дуже впертих людей) складалося з острова Сардинія, Генуї та П'ємонту. Безумовно, якби моє прізвище було італійського походження, ми б звалися Пероні. Тому, можливо, я є нащадком іспанців, які оселилися на Сардинії в епоху, коли Іспанія окупувала острів (іспанське домінування на Сардинії завершилося на початку XVIII століття). За часів Наполеона сардинці боролися за незалежність острова. Хтось із них пішов у гори воювати, а побачивши, що зазнали поразки, емігрували. Прихильників незалежності називали дисидентами. Одним із цих сардинських дисидентів був Домінго Перон, син медика, який емігрував до Буенос-Айреса в 1860 році. Я гадаю, що він був сенатором. Багато років тому в мене вдома висів портрет цього мого прадіда, вдягнутого в чорне, з мереживним коміром. У Буенос-Айресі він відкрив кілька взуттєвих магазинів та імпортував взуття з Італії. Його син (тобто мій дідусь з батьківського боку) був одним із найвідоміших лікарів у Буенос-Айресі. Крім того, він був політиком: депутатом, сенатором і президентом Національної ради з питань гігієни, яка

була еквівалентом того, що зараз є Міністерством охорони здоров'я. Він брав участь у парагвайській війні. А ще прославився тим, що першим в Аргентині почав впроваджувати антирабічну вакцину [Перон, 1976].

В іншій частині* він повторює те саме, але додає дещо про родину матері:

...Як і все на цьому світі, моє життя має початок. Цим початком була моя мати. Вона походить з іспанців: Толедо Соса. Вони належали до четвертого покоління аргентинців. Моя бабуся мені розповідала, і я досі це виразно пам'ятаю, що, коли Лобос був лише малим фортом, вони вже мешкали там. Зазвичай, коли стара розповідала, що свого часу перебувала у полоні в індіанців, я її запитував: «Тож що, бабуся... я маю індіанську кров?» Знаєте, мені дуже подобалася ця думка. Я і справді гадаю, що в мене є й крихта індіанської крові. Погляньте на мене: високі вилиці, густе волосся... – справжній індіанський типаж. І я відчуваю гордість за своє індіанське походження, тому що вірю, найкращими чеснотами наділений простолюди. Я не вірю в розвинених людей. Є лише хороші та погані люди. Це єдині категорії, які я погоджуюся визнати. Більш розвинена людина може стати більш порочною, ніж людина простого походження, тому що чим більше у людини інтелекту, чим більше економічних і культурних засобів, якими вона користується... тим більше небезпеки вона може завдати іншим.

Зараз ви, мабуть, спитаєте мене про батька. Мій батько не був простолюдином. Мій дід по батькові був лікарем родин аргентинських олігархів, досить відомим. Депутат, сенатор, президент Національної ради з питань гігієни, старший лікар парагвайської армії... У нього було міцне економічне становище. Великий контраст з родиною моєї матері, єдине багатство якої становила м'ясна крамниця в Лобосі. Мого діда шанували. Він був естансєро**, мій батько також... Повторююся, на мою думку, найкраще в країні – це народ. Усе решта, моя люба, поділяється на дві категорії: хороше і погане.

Коли все життя приховуєш справжні обставини свого походження, бо правда, якщо відкриється, коштуватиме кар'єри чи позначиться на добробуті, майже напевно виникає звичка брехати. Згодом той, хто

* Уривки з інтерв'ю, яке Перон дав у роки заслання, наведено в «Повному зібранні творів», том XXIV, онлайн-доступ на www.peronobrascompletas.com (прим. автора).

** Землевласник, поміщик, володар естансії – великого сільськогосподарського маєтку, призначеного переважно для розведення великої рогатої худоби, овець і коней, що має житлові приміщення, стійла, стайні, силосні вежі, погребі та інші господарські будівлі. – Тут і далі примітки перекладача, якщо не вказано інше.

вдається до такої брехні щодо свого минулого, так чи так починає сам у неї вірити, та ще й прикрашати й прикрашати її всілякими новими деталями. Поза сумнівом, саме так чинив Перон, до того ж не обтяжуючи себе зайвою обережністю, попри те що його численні вигадки й відверто фантастичні твердження досить легко було перевірити й спростувати.

У згадуваних записках, розшифрування яких ми шойно відтворили, він припускається безлічі неточностей, заперечень і звичайних вигадок. Цілком імовірно, що його прапрадід був лікарем і сардинцем. До речі, наприкінці XVIII століття лікарів було не надто й багато, тож було б доволі легко переглянути відповідні реєстри, чого, здається, ніхто донині так і не зробив. Можливо, що його прадід, син цього міфічного сардинського лікаря, чомусь народжений в Генуї в 1808 році, на ім'я Маріус, і був дисидентом, що й стало причиною його еміграції, але це жодним чином не могло статися аж у 1860 році, адже він помер у 1856-му в Буенос-Айресі, і в цьому ж місті 17 серпня 1839 року народився Томас Ліберато Перон, дід Генерала.

Мати Томаса Ліберато, Анна Г'юз Маккензі (1818–1877), тобто прабабуся Перона, мала шотландське походження, хоч і народилась у Лондоні. Томас Елой Мартінес [1993] зазначає (я наводжу його думку, незважаючи на те що його робота не гарантує щонайменшої точності, що він сам неодноразово підкреслював, до чого я ще звертатимусь більш детально), що такий собі Педро Перон значиться в пасажирському реєстрі від 1823 року, а дехто на ім'я Домінго Перон прибув до порту Буенос-Айреса з Монтевідео в 1848 році.

«Я гадаю, що він був сенатором», – каже Перон про свого прадіда, але не уточнює, де саме. Це дає привід сумніватися, а чи колись висів у якомусь із його домів портрет того чоловіка, вдягненого в чорне, з мереживним коміром. Якщо так, то це могло бути тільки в домі бабусі Дуті, про яку ми поговоримо за мить.

Так чи так, скидається на правду, що Маріус Перон був торговцем взуття, до того ж вельми успішним, адже у середині XIX століття домігся, щоб його син Томас Ліберато вивчав медицину. Цілком схоже на правду й те, що Томас Ліберато був одним з найвідоміших і найшанованіших лікарів Буенос-Айреса, а також видатним хіміком. Він помер 1 лютого 1889 року, Перон його не застав.

Імовірно, в 1871 році, коли йому виповнилося 32 роки, він стикнувся з епідемією жовтої лихоманки, що спустошила місто, і, так само як і Луїс Марія Драго, Мануель Монтес де Ока та інші відомі лікарі того часу, рекомендував ізолювати хворих. Це була величезна трагедія: хвороба забрала безліч життів, навіть довелося закласти новий цвинтар (сьогодні це найбільше у столиці кладовище Ла-Чакаріта). І попри те що від страшної хвороби померли такі видатні постаті, як Франсіско Хав'єр Муньїс, знаний фахівець з інфекційних захворювань; Лусіо Норберто Мансілья, герой битви на Вуельта-де-Облігадо; і доктор Роке Перес (на

його честь названа місцина, де народився Перон), який очолював Народну комісію боротьби з жовтою лихоманкою, все ж до прихильників ізоляції хворих влада не прислухалася.

Звісно, те, що Томас Ліберато Перон перебував під час епідемії в Буенос-Айресі, ще не означає, що він грав провідну чи бодай якусь помітну роль у її подоланні. У досить ретельній статті Мігеля Анхеля Скенни [1967] «Жовта лихоманка в Буенос-Айресі», в якій, серед іншого, наведено фрагменти щоденника свідка трагедії Мардокео Наварро, який занотовував хроніку поширення лиха, включено повний перелік імен і портрети усіх членів Народної комісії боротьби з жовтою лихоманкою, але доктора Перона ви там не знайдете. Натомість можете прочитати таке:

За переписом 1869 року, в Буенос-Айресі практикувало 160 лікарів, тобто менше одного на тисячу населення. Частина з них на початку епідемії немов вітром здуло, вони передусім рятували власні дорогоцінні персони. Більшість із тих, що залишилися, перемістилася на околиці. Вони поверталися на службу вдень, а з настанням ночі покидали місто. І врешті-решт, десь 50 чи 60 лікарів [з них 36 – члени комісії] весь час перебували в місті, вони відчайдушно боролися зі смертельною хворобою та цілодобово допомогли величезній, постійно зростаючій, кількості хворих. Вони шанували клятву Гіппократа. На жаль, багато з них померло, виконуючи свій обов'язок.

Цікаво, до якої групи належав доктор Перон? Це запитання, на яке мають відповісти дослідники у майбутньому, якщо зможуть.

Згадувані події сталися після битв під Сепедою та Павоном, що відбулися в 1859-му та 1861 році відповідно. На час першої битви молодий Перон був ще студентом і брав у ній участь як лікар-практикант. А ось до кампанії Мітре він долучився вже як хірург.

Але війна у Парагваї, на яку натякає Генерал, тривала у 1865–1871 роках, саме за цих років його дід спочатку захистив дисертацію з судової медицини на тему отруєння миш'яком, а після цього очолював кафедру хімії на факультеті точних наук (1867) і кафедру судової медицини на медичному факультеті в Буенос-Айресі (1870).

Аби уявити соціальну прірву між родичами Перона з матириного та з батькового боку, зазначимо, що в 1874 році, коли поліція полювала на соратника Хуана Іренео Соси, злочинця Морейру, пізніше міфологізованого народним театром як несправедливо переслідуваного героя, уряд відправив Томаса Ліберато Перона на стажування до Парижа зі стипендією в тисячу песо на місяць і зробив його почесним академічним членом факультету фізико-математичних наук.

За Іполітом Баррейро, з чиєї праці взято більшу частину цієї інформації, доктор Перон працював у Бюро патентів на винаходи, у Раді громадської гігієни (хоча і не був її президентом), у медичній асоціації Буенос-Айреса як інспектор аптек та солеварень і навіть був депутатом, лише неясно, чи від федеральної столиці, чи від провінції Буенос-Айрес. В своїй книжці «Я, Перон» Павон Перейра йде за нестримною фантазією Генерала й робить його сенатором-мітреїстом від провінції Буенос-Айрес, і не лише президентом Національного департаменту гігієни, а й його засновником, а ще старшим військовим лікарем під час війни в Парагваї. «Також він здійснив кілька місій за кордоном, – додає автор, – насамперед у Франції, де жив кілька років».

Інститут Пастера в Буенос-Айресі навів дані щодо антирабічної вакцини (електронна публікація на www.pasteur.secyt.gov.ar/historia.html), згідно з якими у червні 1884 року консул Аргентини в Лондоні дон Мануель Гарсія повідомив міністрові закордонних справ пану Франсіско Ортісу таке:

Засіб від водобоязні, відкриття доктора Пастера. Аргентинська делегація, Лондон, 19 березня 1884 р. Пане міністре, я вважаю телеграму «Таймс», короткий зміст якої тут наведено, такою важливою, що, аби не втратити посаду, поспішаю надіслати її вам і змушений зробити це без попереднього перекладу, як мені б хотілося. Мануель Р. Гарсія.

Зі свого боку, Хосе К. Пас, повноважний посол Аргентини в Парижі, і група аргентинських лікарів і учених, що проживали у Франції, серед яких був доктор Десідеріо Фернандо Давель, який вдосконалювався в педіатрії, зацікавилися експериментом Пастера. Доктор Давель, наймолодший з аргентинських лікарів у Парижі, став першим іноземцем, який брав участь у дослідженнях Пастера. 6 липня 1886 року законодавча влада провінції Буенос-Айрес видала закон, згідно з яким доктор Давель отримував 200 національних песо щомісяця протягом року для вивчення в лабораторії Пастера щеплень проти сказу та сибірської виразки, та зобов'язувала доктора Давеля представити виконавчій владі детальний звіт про результати своїх досліджень. Це не були аж надто великі гроші, але Давель погодився й почав працювати з Пастером. Потім він повернувся в Аргентину. На нього не чекала тріумфальна зустріч, а його пропозицію створити Інститут боротьби зі сказом було відхилено. Відтак доктор Давель створив лабораторію в своєму власному будинку на вулиці Соліс, 236, оснашену сучасними німецькими інструментами, наданими доктором Карлосом Мальбраном. Саме там була вперше виготовлена й досліджена антирабічна вакцина. 4 вересня 1886 року перше щеплення вакциною зробили трьом уругвайським дітям, яких вкусив скажений собака. Наступного дня газета «Ла-Пренса» опублікувала

таку новину: «Заснування Інституту Пастера, антирабічна вакцинація. Доктор Давель робить перші підшкірні ін'єкції дітям, які приїхали з Монтевідео, їх вкусив собака: Хосе Пінедо, 13 років, укус на одній руці; Басіліо, 11 років, укуси на обох руках; Ельвіра, два з половиною роки, легкі укуси». Ця подія проклала шлях для підготовки та застосування вакцини у закладах Громадської допомоги. У серпні 1887 року доктор Давель надіслав представнику уряду провінції Буенос-Айрес доктору Франсіско Сегі доповідь про метод доктора Пастера під назвою «Сказ і метод Луїса Пастера задля його запобігання», яку опублікувала газета «Ель-Діа» в Ла-Платі (26 сторінок). 14 вересня 1894 року о 16:00 лабораторія Пастера справила новосілля у будівлі, розташованій на вулиці Морено, 1959, між Комбате-де-лос-Посос і Саранді, спеціально побудованій муніципальним урядом під керівництвом доктора Федеріко Пінедо. Так було вшановано восьму річницю першої вакцинації, проведеної в Буенос-Айресі доктором Десідеріо Ф. Давелем. Доктор Давель, засновник і директор лабораторії Пастера, виконував свої обов'язки у 1886–1900 роках, під час президентства Мігеля Хуареса Сельмана (1886–1890), Карлоса Пеллегріні (1890–1892), Луїса Саенса Пенья (1892–1895), Хосе Е. Урібуру (1895–1898) і Хуліо А. Рока (1898–1904). Тож вакциною спочатку нехтували (це важко зрозуміти, адже в країні одним з головних напрямів економіки було розведення великої рогатої худоби), але в жодному разі вона не зазнавала переслідувань. І, як ми бачимо, доктор Перон не мав до неї аж ніякого стосунку.

А зараз перейдемо до другого твердження Генерала, згідно з яким донья Хуана Соса має іспанське коріння. Нібито, коли Лобос був лише невеличким фортом, бабуся Мерседес перебувала у полоні індіанців, а його дід був лікарем родин аргентинських олігархів і вельми заможною людиною, естансьєро, як і його батько, а мати мала... м'ясну крамницю в Лобосі! Тут фантазія Генерала дещо вирує. У пошуках чого? Вищого соціального походження, ніж воно було насправді? виправлення минулого? Усе це, звісно, було зайве. Те, що Томас Ліберато був естансьєро, не важило більше, ніж те, що він був хорошим лікарем, і не рятувало Маріо Томаса Перона від жалюгідної реальності: Маріо Томас уособлював покоління, що вироджується, в сім'ї, яка намагалася підвестися вище соціальною драбиною. Звісно, Генерал не міг приховати свою індіанську зовнішність, яка з плином часу ставала більш виразною (на момент інтерв'ю йому було вже за сімдесят), тож вельми вчасно віднайшлася бабуся у полоні, та не якась дальня бабуся, а саме бабуся Мерседес.

Кастильська вигадка, поза сумнівом, бере початок в офіційній біографії Павона Перейри [1952]:

Також вихідцями зі Старої Кастилії були батьки доня Хуана Іренео Соси, його прабатька, тож старими кастильцями були всі предки з материного боку нашого героя, – брехав Перейра. – Ці

поселенці, ніби не бажаючи зрікатися цивілізаційних традицій свого роду, селилися на околицях південного кордону Буенос-Айреса, точно в межах, встановлених доном Хуаном Мануелем де Росасом під час першого завоювання Пустелі, ще в 1833 році. Соса та Толедо були одними з останніх поселенців, які покинули ці місця, після того як вони були спустошені внаслідок кривавих походів вожаків [корінних жителів] Салінас Грандес, тих самих, які пізніше на чолі з Кура досягли своїми неочікуваними набігами берегів Саладо, сіяли скрізь спустошення та страх, яких генерал Рока назавжди підкорив, здійснивши вдалу експедицію до Пустелі...

Розділ ІХ

Урібуру, Лугонес та інші пророки

Розчарування в новому міністрові прийшло швидко.

Орландо Файджес. «Російська революція»

Капітан Перон, одружений з Пототою Тісон, 6 вересня 1930 року стоїть на підніжці автомобіля, на якому генерал Хосе Фелікс Урібуру прямує до будинку уряду. Пізніше він буде багато брехати щодо своєї участі у тих подіях, і це зрозуміло з кількох причин.

По-перше, він від самого початку розумів, що турбота про народ, цю абстрактну сутність, яку декларував Лугонес, була лише словами.

Коли трохи згодом підполковник Саробе попросить його доповісти подробиці подій того дня, Перон напише:

Коли ми прибули до Каса-Росада, там майоріла скатертина як прапор парламенту. Народ, що почав збиратися в ті хвилини у величезній кількості, увірвався й миттєво заповнив увесь будинок з криками «Хай живе Батьківщина!», «Смерть Волохатому*!», «Усе скінчилося!» тощо. Коли мій броньований автомобіль [це був кабриолет і, очевидно, не його автомобіль, а Урібуру] прибув на еспланаду Рівадавія та 25-де-Майо, на балконі першого поверху було багато людей, що витягли білий мармуровий бюст й розбили його на шматки, один з яких мені подарував чоловік зі словами: «Візьміть, мій Капітане, збережіть його на згадку, поки в країні є такі солдати, як ви, жоден “волохатий” ніколи не зайде до цього будинку». І я його зберіг і бережу як згадку.

Я здогадувався, які безчинства влаштує цей розбурханий натовп усередині палацу. Я увійшов із трьома солдатами [...] і вчотирьох ми евакуювали стільки людей, скільки могли. Я поставив охоронців біля всіх дверей із завданням випускати людей; але не впускати.

Пригадую кумедний випадок, що стався зі мною біля одних дверей. Чоловік вийшов із криками «Хай живе революція!», тримаючи під пахвою згорнутий аргентинський прапор. Я зупинив його біля дверей і спитав, що він тут робить. Він відповів: «Я несу прапор до хлопців, мій Офіцере». Але це був не просто прапор [...]. Я відібрав

* «Волохатий» (ісп. el peludo – волохатий броненосець) – прізвисько, яке отримав президент Ірігоєн через його замкнутий характер і відразу до появи на публіці.

його в нього, і чоловік змішався з натовпом. Виявилося, що у прапор була загорнута друкарська машинка.

Я зустрів капітана Саугласа, який спускався сходами, і він сказав мені, що доктор Мартінес зараз у президентському офісі, він вирішив піти у відставку й не знає, кому віддати свою заяву.

Я наблизився до палацу і відчув шум гарматних пострілів у напрямі Конгресу, тому сів у броньований автомобіль і наказав: «До Конгресу» [...]. По Авеніда-де-Майо можна було пересуватися лише дуже повільно, аби не наїхати на людей, які вщент заповнили перспект [...]. Я зробив зупинку перед Конгресом, а у цей час курсанти входили до палацу через парадні двері.

Я повсюди шукав генерала Урібуру. Одні мені казали, що він поранений, інші – що рушив до Будинку уряду [...]. Я знайшов лише полковника Хуана Пістаріні [...] посадив його в машину і відвіз до Будинку уряду. Опинившись там, я дізнався, що генерал Урібуру вже на місці. Тоді я зрозумів, що всередині небезпека на нас не очікує, тож нагальною справою стає захисті будинку [...].

За дві-три години почали прибувати війська. До того часу охорону забезпечували ми з двома автомобілями.

Десь близько опівночі я зустрів полковника Майоргу, він відвів мене до свого тимчасового кабінету і сказав: «Відпочинь трохи і залишайся тут, ти мені ще знадобишся для деякої роботи». [...] Я упав у крісло, щоб відпочити [...]. Тієї ночі, з 23:30 до 5 ранку наступного дня, я отримав завдання патрулювати місто, щоб запобігти безладу, адже натовп почав чинити розправу – трошили редакції газет, будівлі комітетів і приватні будинки осіб, пов'язаних зі скинутим урядом.

З трьома солдатами та двома цивільними, що взяли нас до свого автомобіля, ми запобігли підпалу кількох будинків, у тому числі готелю «Іспанія» та будинку колишнього мера Кантіло.

7-го числа о 6 годині я зрозумів, що все добігло кінця, і пішов додому відпочивати... [Клементі, 1983].

Є свідчення, зокрема світлини, що більшість подій, які капітан Перон згадує в наведеному вище уривку, найімовірніше, насправді відбувалися, але сам факт його прибуття до Будинку уряду разом з Урібуру не підтверджено.

По-друге, співпраця з Урібуру під час перебування того на посаді президента не могла прикрасити чиесь резюме.

Урібуру народився в Сальті в 1868 році. Він не належав до нащадків скотарської олігархії з Вологої Пампи, яка одержима французькою культурою та британською економікою. Навпаки, його предки вели свій родовід від феодальної, найреакційнішої провінційної олігархії країни. Тому він став військовим, поділяв мілітаристські погляди, до того ж був палким германофілом.

У 1910-х роках, у віці 42 років, аргентинська армія, яка активно вивчала пруський військовий досвід, відправила його погостювати у німецьких колег. Він був таким жадливо старанним, що соратники обрали його в особисту гвардію Кайзера, який тоді готувався до першої всесвітньої війни.

Він повернувся до Аргентини на самому початку Великої війни, у 1914 році. Його пристрасть до Німеччини була такою потужною, що курсанти Військового коледжу і навіть прості новобранці почали називати його фон Пепе.

Коли в 1923 році за німецьким зразком було створено посаду генерального інспектора армії, реального командувача, посередника між військовими міністрами та оборонною галуззю – типово пруський підхід, – логічно, що першим цю посаду обійняв Урібуру.

Колись питання про німецький капітал в Аргентині буде ретельно вивчено і виявиться, що протягом більш ніж одного періоду історії країни в боротьбі метрополій за периферійні території Німеччина була першим іноземним інвестором; і що існує прямий зв'язок між ідеологічними та технологічними коливаннями уподобань аргентинської армії та зміною домінуючих інвестицій; і що, попри «французьких» полковників постпероністського лібералізму та захоплення багатьох офіцерів Великою Британією, пруський еталон був панівним з 1900-го по 1955 рік без перерви і з 1966 року, від «Плану Європа» Хуана Карлоса Онганії, й до сьогодні.

У «Загальній історії зовнішніх відносин Аргентинської Республіки» у чотирнадцяти томах, опублікованій видавничою групою GEL, безсумнівно, найважливішій праці з усіх, присвячених цій темі (доступно на сайті www.cema.edu.ar/ceieg/arg-gree), наведено низку фактів, які я відтворюю тут з відповідними посиланнями, адже впевнений, що читачі будуть неабияк спантелечені. Це стосується передусім тих читачів, що переконані в лінійності британського, а згодом і американського панування над аргентинською економікою. Для них я пропоную таку робочу гіпотезу: жоден аргентинський уряд (і коли я кажу «жоден», я маю на увазі й уряд Перона) ніколи не робив декларативних націоналізаційних кроків, які нібито захищали б інтереси країни проти капіталу певного походження, і не мав за основу захист капіталу іншої генези.

Щодо Німеччини у згаданому виданні читаємо:

Дані про інвестиції Німеччини та інших країн в аргентинську економіку навіть менш надійні, ніж статистика торгівлі. Цей недолік пояснюється кількома причинами: а) наявність хитромудрих механізмів, передбачених комерційним законодавством Аргентини для захисту особистості всіх інвесторів; б) використання ненімецьких холдингових компаній, банків і біржових компаній як прикриття для німецьких інвестицій; в) переважання транснаціональних кон-

сорціумів і г) розпорошеність німецьких інвестицій в аргентинську економіку, що залишало їх поза увагою аргентинських контролюючих органів [Вейль, 1944; Соммі, 1945; Ньютон, 1995].

Щодо німецького посла в Аргентині, барона фон Терманна, цікавого персонажа, до якого ми ще повернемося, то він у 1941 році здійснив і оприлюднив такі підрахунки:

Приватні статки німецьких бізнесменів, пов'язаних з Німецькою торговою палатою в Аргентині, становлять від 120 до 140 мільйонів песо. Проте зазначалося, що багато цінних паперів належали спільним підприємствам з аргентинськими інвесторами. Цей розрахунок німецького посла не включав важливі сектори німецьких інвестицій в Аргентині, такі як нерухомість, будівництво та сільськогосподарські компанії [Ньютон, 1995].

Хоча кількість німецьких інвестицій в аргентинський ринок важко підрахувати, стає очевидним їхній вплив:

Німецькі банки надали авансові позики національному уряду Аргентини, провінція Буенос-Айрес, а також муніципалітетам федеральної столиці, Ла-Матанса, та іншим на загальну суму 3 мільйони песо. Німецькі банки також стояли за Іспано-Американським банком в Мадриді, який надавав державні позики аргентинським організаціям. Зі свого боку, Німецький трансатлантичний банк і Німецький банк Південної Америки спільно контролювали 155 мільйонів песо рухомого капіталу. Найбільші німецькі будівельні компанії перебували на самофінансуванні та навіть стали державними кредиторами, приймаючи муніципальні облігації для виконання державних замовлень [Соммі, 1945].

Протягом 1930-х років, – ідеться далі на сайті, – завдяки німецьким інвестиціям в аргентинську економіку з'являється велика компанія із виробництва електричних ламп «Osram» (1935 рік) і будівельна компанія в Ла-Платі «Сіменс-Баууньон». Однак через економічну депресію та жорсткі заходи із валютного контролю, прийняті урядами Аргентини та Німеччини, а також через економічну політику Рейху, орієнтовану на автаркію, подальше поширення німецьких інвестицій на аргентинському ринку протягом першої половини десятиліття припинилося*.

Утім, німецька присутність у секторі електроустановок залишається досить потужною, незважаючи на війну. «Аргентинська елек-

* Аргентино-німецька торгова палата 1916–1966, Deutsche-Argentinische Handelskammer, Буенос-Айрес, Pagada Obiol, 1966 (прим. автора).

трична компанія» (CADE), що перебувала переважно під контролем берлінських банків, у 1939 році виробляла 61% електроенергії і була найбільшою німецькою закордонною інвестицією та другою іноземною інвестицією в Аргентині після британських залізниць (курсив в оригіналі) [Ньютон, 1995].

Фірма «Сіменс-Шукерт» домінувала в царині електромонтажних робіт і продажу важкого електрообладнання. Дочірні компанії «Сіменс-Шукерт» були пов'язані з 39 асоційованими фірмами, які працювали у таких різних сферах, як імпорт і фінансова діяльність («Бромберг»), виробництво («Osram» і «Inag»), зв'язок («Трансрадіо»: міжнародний консорціум з німецьким, британським, американським та італійським капіталом), розведення великої рогатої худоби («Унітас»), страхування («Ла-Протектора»), сільське майно та іпотека, виробництво зернових, рису та кави й оренда міського житла. «Сіменс-Шукерт» займалася торгівлею та фінансами, цукром, бавовною, нерухомістю, худобою та виробництвом металу через свою філію «Штаудт & Ко». У цукровій промисловості «Штаудт» мала комерційні інтереси у фірмах «Паллавічіні» та «Гаравагліо & Сорракін». Своєю чергою, дві останні компанії були пов'язані з фірмою Торнкіста. З іншого боку, німецький капітал мав вагому присутність у металургійній підгрупі, що складалася з таких фірм, як «Клокнер», «Маннесманн» і «Тіссен-Ламеталь». Остання спекулювала запасами заскладованого металу та подвоїла прибутки між 1937-м і 1939 роком [Соммі, 1945].

Своєю чергою, імпортери та виробники сталі були тісно пов'язані з німецькими будівельними й дорожньо-будівельними фірмами, які домінували на аргентинському ринку: «Загальна будівельна компанія», «Сіменс-Баууньйон», «GEORPE», «Вайс-унл-Фрайтаг», «Грюнунд-Більфінгер», «Ф.А. Шмідт SACPA». Компанія Альфредо Фортабата «Лома-Негра», що виробляла цемент, була частиною цієї групи і контролювала величезні кар'єри та невеликі цементні компанії на півдні провінції Буенос-Айрес.

Що ж до землеволодіння, то існувало 37 акціонерних компаній, контрольованих німецьким капіталом, вартістю приблизно 140 мільйонів песо, зокрема фірми «Лагузен & Ко.», особливо активні в галузі продажів та іпотек у Патагонії та Чако, й англо-німецька «Фаррон & Ціммерманн». Стосовно німецьких інвестицій у мінеральні ресурси Аргентини можна зазначити, що німці зберегли частку в нафтовій компанії «Астра», а в 1938 році Крупп придбав три гірничодобувні ділянки в провінції Сальта за 30 мільйонів рейхмарок і оголосив про плани побудувати там плавильний завод [Соммі, 1945].

Іншою важливою галуззю інвестицій німецького капіталу в Аргентині була хімічна промисловість. «Німецькі аніліни» (пізніше

«Аргентинські аніліни») – перша гілка, що пустила коріння в Аргентині (приблизно в 1926 році); за нею йшли десятки компаній, серед яких виділялася «Баєр». У 1939 році ця компанія уклала угоду з американською фірмою «Стерлінг-продактс», за якою остання відповідала за поширення продукції «Баєр» всією Західною півкулею. За цю угоду з «Баєр» в США «Стерлінг» було притягнуто до відповідальності: довелося заплатити заставу в 26 000 доларів і розірвати контракт з німецькою фірмою [Хаймен, 1983].

Фірма «Лагузен» заслуговує на те, щоб розглянути її в цьому контексті, з двох причин. По-перше, вона знову порушує проблему структури аргентинського тваринництва та сільського господарства загалом, які в першій половині ХХ століття вже не перебували повністю в руках традиційної експортної олігархії, тієї, чії діти подорожували Європою з коровою на борту, пили гектолітрами шампанське в Парижі та вільно спілкувалися англійською й французькою. Оскільки наприкінці століття подібні підприємства скорочувалися, ба навіть опинялися на межі зникнення, сільські підприємства потроху розвивалися, створюючи підґрунтя для іноземних інвестицій у країну. По-друге, партії золота та валюти з так званого скарбу Бормана, про який ми ще говоритимемо, потрапили переважно до естансії «Лагузен», що стратегічно розташовувалась у прибережній зоні.

23 травня 1936 року на розі проспектів Коррієнтес та Нуєве-де-Хуліо було урочисто відкрито Обеліск – найвідоміший урбаністичний символ Буенос-Айреса. З місцем, на якому встановили Обеліск, пов'язані два спогади: про заснування міста доном Педро де Мендоса в 1536 році і про церкву Сан-Ніколас, яку збудували на тому ж місці, а пізніше зруйнували і на вежі якої вперше замайорів аргентинський прапор. Цей суто буенос-айреський символ побудувала компанія «Сіменс-Баууньйон» за проектом архітектора Альберто Пребіша всього за чотири тижні. Варто зазначити, що «Сіменс-Шукерт» фінансувала під час війни виробництво німецьких пропагандистських радіопрограм, які транслювалися на «Прієто», «Сплєндід», «Кальяо», «Куйо», «Культура», «Стентор» й, звичайно, «Мунісіпаль» [Ланата, 2003].

Це щодо Німеччини.

Також належним чином досі не визначено, в якій спосіб Урібуру здійснював владу, починаючи від перевороту 6 вересня 1930 року й закінчуючи моментом передання президентства генералові Агустіну П. Хусто 2 лютого 1932 року. Важко уявити, скільки жорстокості втілював у собі цей уряд, який проіснував трохи більше сімнадцяти місяців. Річ у тім, що Урібуру був не просто германофілом, який був би в захваті, якби Аргентина взяла участь у Першій світовій війні як ворог Союзників (що Муссоліні навіть не спало на думку), він був лютим настільки, що йому краще пасувала божевільня, ніж президентська посада.

Він проголосив воєнний стан і ввів смертну кару, заборонену Кримінальним кодексом Аргентини. Покладаючись на власну законність і з наміром залякати інакодумців, 1 лютого 1931 року він наказав розстріляти анархіста Северіно ді Джованні у дворі Національної пенітенціарної установи.

Діяльність Урібуру простягається набагато далі. По-перше, було створено Спеціальний відділ – перша аргентинська політична поліція. По-друге, у змові з міністром внутрішніх справ Матіасом Санчесом Сорондо, відомим як «Грбар», поставив на чолі Леопольдо Лугонеса-молодшого, сина поета, який у 1924 році закликав військових повстати по всій Америці. Цей чоловік був справжнім садистом з підручника по психопатології, зі збоченою історією, що розпочалася ще в дитинстві в спотворених стосунках з іншими дітьми, а далі поширилась і на родину, яка його боялась, як бояться некерованих поганих хлопців [Мусліп, 1997]. На якомусь етапі свого життя він відкрив для себе пікану*, комісар Росаріо Мартінес Байо адаптував пристрій, що використовували на бойнях, щоб контролювати худобу за допомогою електрошоку. Саме Лугонесу-молодшому належить сумнозвісна честь запровадити застосування цього жорстокого інструменту. Неабияку віртуозність у його використанні демонстрували об'єднані сили, а надто військово-морські, за часів диктатури 1976–1982 років.

Урібуру був прообразом Відели. Лугонес-син – Массери та всієї групи мучителів, що вправлялися в 1970-х роках. Їхні вчинки стали вельми ефективною генеральною репетицією прийдешніх кровавих подій. Зважаючи на кількість жертв і наслідки.

Протягом 1970-х років Аргентина з тридцятимільйонним населенням мала півмільйона жертв репресій, людей, які зазнали побиття та згвалтування на поліцейських дільницях, ба навіть зникнення. А за сімнадцять місяців президентства Урібуру, коли в країні мешкало менше половини тієї кількості осіб, тридцять тисяч громадян із різними ідеологічними поглядами потрапили до в'язниці без будь-яких вагомих доказів і систематично піддавались тортурам. Злочином була сама думка, якщо вона бодай у чомусь не збігалася з офіційною. Були й зниклі безвісти (хоча тоді їх так не називали), й померлі у в'язницях за нез'ясованих обставин. До того ж тривав відтік інакодумців небачених масштабів. Кількість вигнанців так ніколи й не підраховували, однак, аби зрозуміти розмах цього явища, досить зазначити, що, у той час як повалений президент Ірігоєн був ув'язнений на острові Мартін-Гарсія, в Ріо-де-ла-Плата, а колишній президент Альвеар, якого важко вважати за палкого революціонера, знайшов притулок у Ріо-де-Жанейро, представники інтелігенції

* Пікана – пристрій у вигляді палиці, що використовується для удару електричним струмом.

та політичні діячі, що втекли до Парижа, становили такий помітний відсоток, що у французькій столиці щотижня видавалася іспанською мовою газета «Ла-Републіка».

У такому розвитку подій, хід яких став очевидним у перші ж дні роботи нового уряду, зовсім не дивно, що Перон зіскочить з підніжки автомобіля Урібуру та піде власним шляхом (з якого він ніколи й не збочував), а відтак роками заперечуватиме будь-який зв'язок із тим державним переворотом.

Тільки-но Урібуру показав свою справжню природу, одразу почала формуватися постать його наступника. Генерал Агустін П. Хусто також очолював власний заколот, який значною мірою перетинався з повстанням Урібуру, його поважали в армії, до нього прихильно ставилося суспільство, адже він набув певного авторитету як військовий міністр за правління Марсело Т. де Альвеара.

Санчес Сорондо спробував провести фундаментальну реформу виборчого законодавства, хоч і не знайшов консенсусу щодо цього, її підтримав лише президент. Ця реформа дозволила б йому та його людям увічнити себе при владі на невизначений термін. Йому ледь вдалося провести кілька поправок, але їх було достатньо, щоб Хусто виграв вибори й у 1932 році обійняв посаду як конституційний лідер. Це був рішучий шахрайський прийом, заздалегідь було заборонено висунення альтернативних кандидатур. Але Хусто виявився не таким жорстоким, як його зображували, ба навіть цілком прийнятним правителем, якщо порівнювати з альтернативними варіантами. А в 1938 році він заявив, що йде у відставку, і віддав владу в руки цивільного. Це, звісно, не давало жодних гарантій, проте виглядало елегантно. Цивільного звали Роберто Ортіс, він працював міністром фінансів у його уряді. Однак він дуже хворів, тож не зміг ефективно керувати більше року. Його віцепрезидент, Рамон Кастільйо, адвокат, який додержувався консервативних поглядів, мав реальну владу з 1939 року. Саме він виконував обов'язки президента 7 грудня 1941 року, коли японці атакували Перл-Гарбор. 8 грудня США оголосили війну Японії, а 11 грудня – Німеччині та Італії. Усі країни Американського континенту, за винятком Аргентини, Болівії, Чилі та Уругваю, розірвали дипломатичні відносини з країнами Осі до кінця року. Бразилія, Еквадор, Парагвай і Перу офіційно визнали свою солідарність зі Сполученими Штатами, але нічого не робили до кінця січня 1942 року.

10 грудня Кастільйо повідомив Рузвельту, що Аргентина й надалі дотримуватиметься умов взаємної допомоги, передбачених Гаванським актом. Рузвельт подякував, не чекаючи нічого більшого від цього уряду. Зі свого боку, Хусто телеграфував американському президентові, а інші громадяни висловили свою солідарність, зібравшись біля американського посольства. Найпопулярніші газети вважали, що телеграма Кастільйо

не вповні відображає почуття солідарності аргентинського народу зі Сполученими Штатами. «Ла-Пренса» пішла так далеко, що вимагала проведення спільної політики з рештою американських націй. Такі заяви неабияк розлютили Кастільйо і змусили заявити те, що викликало сумніви у посла Нормана Армора у щирості намірів Аргентини щодо Вашингтона.

16 грудня 1941 року Кастільйо оголосив стан облоги. Цей захід було вжито задля збереження і навіть зміцнення нейтральної позиції країни. Призупинивши конституційні норми, уряд міг би змусити замовкнути ЗМІ та послабити тиск громадської думки на користь тісної співпраці з американськими народами. Також стан облоги міг зміцнити владу режиму перед обличчям зростаючої критики, викликаной фальсифікаціями на місцевих виборах. На засіданні кабінету міністрів 23 грудня [міністр закордонних справ] Руїс Гіньясу стверджував, що Аргентина повинна уникати більш тісної співпраці зі Сполученими Штатами і дотримуватися максимально суворого нейтралітету. За кілька днів міністр закордонних справ Аргентини послав ще один неприємний сигнал владі у Вашингтоні, натякнувши бразильському послу, що Аргентина не в тому положенні, щоб оголошувати війну чи навіть розривати відносини з країнами Осі. За кілька днів до початку конференції в Ріо посол Армор надіслав меморандум зі своїми оцінками щодо позиції, яку займе на ній аргентинська делегація. Армор вважав майже очевидним, що аргентинський уряд не погодиться оголосити війну чи розірвати відносини, хоча останнє не було таким очевидним. Зважаючи на те, що в Аргентині існувала впливова спільнота як італійців, так і німців, оголошення війни Японії видавалося більш імовірним. Посол зазначив, що існує побоювання, що, коли Аргентина оголосить війну, може статись якась диверсія чи напад задля залякування інших країн. Натомість Армор стверджував, що уряд Аргентини співпрацюватиме у патрулюванні чи братиме участь в інших заходах, які не передбачають конвою. Дії Аргентини почали привертати увагу Вашингтона, коли ця країна доклала зусилля, аби латиноамериканські дипломати, що їдуть у Ріо-де-Жанейро, спочатку відвідали Буенос-Айрес. Кілька з них, як-от представники Парагваю, Уругваю, Чилі та Перу, так і зробили. За тиждень до відкриття Консультативної зустрічі уряд Аргентини висловив протест урядові Північної Америки у зв'язку з тим, що у Вашингтоні було підписано союзницький пакт про оголошення війни Осі двадцятьма шістьма країнами (дев'ятьма з них американськими). Уряд Аргентини зазначив, що цей захід було здійснено без попередніх консультацій і, крім того, він виходить за рамки будь-якої регіональної концепції. Відповідно до меморандуму, який посол Еспіль передав заступникові держсекретаря [Самнеру] Веллсу, це

викликало сумніви щодо доцільності будь-яких консультацій у Ріо [в argentina-ree.com/9/9-018.htm].

Це був не перший і не останній раз, коли аргентинський уряд протистояв Сполученим Штатам, обстоюючи інші інтереси.

Кастільйо був не меншим германофілом, ніж Урібуру, однак те, що він не носив уніформи, допомогло приховати його прихильність. За його уряду політичне життя не було вільнішим: репресивні інститути часів Урібуру не було реформовано чи ліквідовано під час президентства ні Хусто, ні Кастільйо, хоча їхня діяльність була менш помітною: найскладніше вже здійснили між 1930-м і 1931 роком, а результат був очевидним, анархізм, знесилений за попередні 20 років, зник з аргентинської історії. А відтак, переживши свій найбільший тріумф і найбільше падіння під час громадянської війни в Іспанії, у 1939 році він остаточно зникне з арени всесвітньої історії.

Через корупцію на виборах, яка панувала і в 1932-му, і в 1938 році, пероністська преса у 1940-х назвала ці сумнозвісні 1930-ті роки «безславною декадою». Дехто дійшов подібного висновку ще до того, як цей період отримав свою назву, і власноруч поклав йому край. Згадуваний вище поет Леопольдо Лугонес, можливо, через нестерпну реальність нещасливого кохання, можливо, тому, що усвідомив, до чого призвели його революційні заклики 1924 року, 19 лютого 1938 року покінчив життя самогубством, прийнявши отруту на відпочинку в Лас-Трес-Бокас, що у дельті річки Парана. Рівно за рік до цього, 19 лютого 1937 року, письменник Орасіо Кірога скоїв те саме. Лугонес посмертно дорікнув йому за обраний спосіб, отруєння здалося йому не надто мужнім засобом. Поетеса Альфонсіна Сторні вчинила більш мужньо, 25 жовтня 1938 року вона заглибилась у море, щоб ніколи не повернутися. 5 січня 1939 року Лісандро де ла Торре, лідер Прогресивно-демократичної партії, застрелився. Можливо, вони тікали від страхів минулого, а можливо, бачили майбутнє ясніше за інших. У всякому разі Аргентина була не лише країною померлих, вигнанців і матерів, а й країною самогубств, скоєних у найрізноманітніший спосіб. Це треба пам'ятати.

Перон, швидкий, прозорливий, із власними довгостроковими інтесами та проектами, в наступні роки завжди був поблизу Хусто. Звісно, не так близько, як на північці, коли лише двері автомобіля відділяли його від Урібуру. Протягом восьми років, з 1931-го по 1939-й, він вів звичайне приватне життя, хоча воно й було набагато складнішим, ніж, як правило, уявляють. Звичайно, він і не залишав остронь політику, але його дії в цій царині у той період були ще більш таємничими, ніж раніше: їхнє публічне висвітлення жодним чином не мало порушити його планів.

Через рік після смерті Маріо Томаса Перона, а саме в 1930 році, перед переворотом, Хуана Соса повернулася до Патагонії. Незабаром

вона почала жити з Марселіно Каносою, сільським пеоном, однолітком Генерала. Вона навіть називала цього чоловіка не Марселіно чи Каноса, а сином. Про ці стосунки Перон дізнався запізно, у 1932 році, коли вже не міг перешкодити їхньому зміцненню. Знову треба було зробити так, щоб сліди матері загубилися, щоб ніхто про неї не згадував і не ставив незручних запитань.

Того ж 1930 року, 7 липня, у містечку Анільяко, що в провінції Ла-Ріоха, народився Карлос Менем, зловісний персонаж, якого його мусульманська родина охрестила у церкві через те, що, за Конституцією Аргентини, аби займати посаду президента, кандидат має бути римокатоликом апостольського престолу. Це був довготривалий амбітний проект, до того ж з мізерними гарантіями успіху, але ж він справдився. Знали б Менемі, на чому і як ґрунтувались їхні очікування. Менш ніж через рік у тій самій провінції Ла-Ріоха, цього разу в її столиці, 4 лютого 1931 року народилася Естела Мартінес Картас, Ісабеліта, Марія Естела Мартінес де Перон. Наскільки мені відомо, ще ніхто не досліджував можливість того, що ці два персонажі були якось пов'язані до того, як їх поєднала історія перонізму та Перона. Звісно, вони обидва досі серед живих, і їх можна про це прямо запитати, але я навіть уявити не можу, хто мав би сміливість це зробити. Ніхто, найімовірніше, не потурбується про те, щоб дослідити реєстри актів цивільного стану чи справи державних службовців, які повинні включати переїзди та нові призначення, хоча завжди казали, що батько Ісабеліти був державним службовцем. Існує надто багато речей, про які в Аргентині дотепер не можна запитувати, не наражаючи себе на чималий ризик. Чи були вони знайомі одне з одним? Батько Марії Естели працював у Іпотечному банку й помер, коли дівчинці виповнилося сім років. Пізніше сім'я емігрувала, тому лише частина її початкового навчання пройшла у провінції. З іншого боку, Менем відвідував початкову школу Педро Ігнасіо де Кастро та середню школу Хоакіна В. Гонсалеса, обидві в центрі міста Ла-Ріоха. Її дім і його школа розташовувалися неподалік від центральної площі, традиційного місця для недільної прогулянки, вигулу собаки на заході сонця й де літніми вечорами можна поласувати морозивом. Декілька тонесеньких ниток, з яких можна сплести їхню історію.

Розділ XXI

Землетрус в Сан-Хуані та Голем

Але Мао обрав актрису з грізним характером і особистістю, можливо, навіть більшою мірою, ніж міг уявити тоді.

Росс Террілл. «Мадам Мао»

Повертаючись із одного зі своїх походів, Бонапарт відправив посланця до Жозефіни Богарне, яка тоді перебувала в Парижі. Лист мав бути в неї раніше від нього на тиждень чи десять днів. Імператор попереджав кохану про свій швидкий приїзд і просив її зробити те, що можна пов'язати з долями Франції лише другорядно, хоча все в житті пов'язане. «Не мийся», — писав великий чоловік, смакуючи наперед те, що, мабуть, здавалося йому найбільш соковитою винагородою за його військові зусилля. Ми всі рівні перед законом про приватність, тобто ми всі різні за зачиненими дверима. Але чи доречно розповідати про смаки, якщо хочете, збочення, коли йдеться про тих, хто увійшов в історію з інших причин?

Про Хуана Перона багато відомо або вважається, що відомо. Або існують припущення про речі, схильності, риси характеру, смаки, навіть збочення. І на них наполягають, навіть якщо громадський діяч, генерал Перон, постать, символ, заперечує їх або принаймні ставить під сумнів. Ті, хто добре його знав, тобто проводив з ним багато часу в повсякденному спілкуванні, кажуть, що він був зовсім не марнотратний, аскетичний, ощадливий або просто скупий, як вам подобається. Але ніхто з найвищої магістратури аргентинської держави не віддав раніше і не віддасть пізніше так багато, як він, не лише на політичному чи юридичному рівні, а й на рівні конкретної допомоги кожному окремому громадянину. Тому спогади більшості людей, серед яких багато його ворогів, описують його як щедру душу. Кажуть, він був затятим курцем, але тютюн купував уряди-годи: любив вживати тютюн когось іншого. Проте його вписано у долю Арістотеля Онассіса як військового, що пішов купувати у нього тютюн і ніби як природний наслідок угоди він допоміг продати його в неймовірних кількостях. Кажуть, він мав велику слабкість до жіночих ніг, але ноги Еви Дуарте не були особливо красивими, її щиколотки були такими товстими й ніякими, що вона воліла їх ховати.

Історію публічної зустрічі Перона з Евою Дуарте розповідали сотні разів, але, можливо, буде корисно розглянути нову версію.

Я вже говорив про це раніше: 15 січня 1944 року землетрус сколихнув провінцію Сан-Хуан, кількість жертв та матеріальні збитки були жахливими. Це була чудова можливість для Перона, його великий рекламний захід. 22 січня, всього через тиждень, актори, музиканти, співаки, діячі театру, кіно та радіо за підтримки полковника провели фестиваль у Луна-парку в Буенос-Айресі, щоб зібрати кошти для допомоги постраждалим. Певна річ, уряд був там у повному складі.

Об 11 ранку відбулася зустріч у Секретаріаті праці та соціального забезпечення, на якій разом із Пероном були присутні полковник Альфредо Аргуеро Фрагейро, підполковник Домінго Мерканте, майор Террада та кілька кадетів з військового коледжу, щоб зустріти акторів і актрис, які виступатимуть ввечері, а також будуть задіяні у зборі коштів на центральних вулицях міста. Жоден свідок не зміг підтвердити присутність Еви Дуарте на цій зустрічі [Борроні, 1970].

О 22:30 президент Педро Пабло Рамірес, його дружина та полковник Перон прибули до Луна-парку. Рамірес і Перон виступили перед присутніми. Перон виголосив одну зі своїх перших великих популістських промов, згадуючи «гарне життя багатьох потентатів» і «страждання робітничого класу» [Борроні, 1970] і залишивши в усіх присутніх враження, що землетруси та соціальні розбіжності нерозривно пов'язані одне з одним і що він має рішення для обох.

Евіта в партері займає місце поруч із полковником.

Поет Гомеро Мансі неодноразово казав, що він допоміг їй не тільки сісти поруч із Пероном, а й увійти в переповнену залу, де вже не вистачало місць для всіх бажаючих; але багато хто також приписував собі цю заслугу.

Роберто Галан, про якого я зараз розповім докладніше, завжди вдавав, що ця нікчемна акторка (ми вже знаємо, що вона такою не була) благала в нього допомогти їй виступити на сцені, щоб «продекламувати поезії». Вираз у стилі Евіти, але минуло багато часу відтоді, як вона в когось випрошувала дати змогу їй виступити. В Галана погана пам'ять або, ще гірше, він просто не хотів пригадувати, якою мірою він і всі інші залежали від Анібала Імберта у своїй роботі.

Евіта прибула до Луна-парку не разом з Пероном. Безсумнівно, вона прийшла в компанії Імберта, про якого ніхто з опитаних, що були присутні там, не дозволив собі згадати.

Ева Дуарте не сидить поруч із Пероном від самого початку. Вона у другому чи третьому ряду, на привілейованому місці в будь-якому разі: вона близька подруга, можливо, коханка директора телекомунікацій, вона президентка Асоціації радіопрацівників Аргентини, вона є актрисою, яка висловлює думку, яка ще не є перонізмом лише тому, що це слово ще на першопочатку, але воно вже має свою форму. Чого б це їй знадобилась допомога, щоб увійти та сісти там, де вона забажає?

Коли Перон закінчить промову, він повернеться до свого крісла

і побачить її. Ще мить тому це місце займала Лібертад Ламарке, яка піднялася для виступу і вже не повернеться. Незабаром вона втече до Мексики і не повернеться аж до повалення генерала в 1955 році. Переслідувана Евітою від влади: давня ненависть між жінками в книгах політичних рахунків. Він закінчує свою промову й сідає біля Еви. Ламарке співає «Мадресельву»*.

Вона щось йому каже. Звісно, це не слова: «Полковнику, дякую, що ви є».

Хоча ця фраза і є моїм домислом (про що і попереджає власне назва на обкладинці моєї книги: роман [Роман про Перона], – написав Томас Елой Мартінес [1999], – я бачив, як її повторюють як правду в деяких журналістських текстах і навіть в інших вигадках, які не є моїми. Я ніколи не вважав, що вона аж настільки цінна, але з тих чи інших причин вона стала метою міфу: вона стала саме тією фразою, яку, на думку багатьох аргентинців, мала промовити Евіта. Аби надати цій фразі правдоподібності, із законною свободою прибрехати, яку дає жанр роману, я припустив, що знайшов її, коли читав уста героїв документальних фільмів, які все ще зберігаються в Національному архіві у Вашингтоні, округ Колумбія. Оскільки деякі недобросовісні біографи сприйняли це буквально та не підтверджували джерело, я розповів це по-іншому у своєму романі «Свята Евіта», де наполягав на тому, що ці події сталися всередині роману, всередині вигадки, чогось, перед чим читачі були зобов'язані стримати свою довірливість. Як би я не наполягав на поверненні фактів в належне русло, вже немає способу переконати прихильників Евіти, що вона ніколи цього не говорила. Тепер я є тим, хто кожного разу, коли він заперечує Евіту як авторку фрази, для інших видається тим, хто зневажає її.

Друга фраза, якої не говорила Евіта, є менш вишуканою, менш ідеальною. Менш містичною. Плотська, сексуальна. В певному сенсі дурна. Якщо зловживати тлумаченням намірів, матримоніальна: «Ви пахнете так, як мені подобається, полковнику: сигаретами “Кондаль” і ментоловими пастилками; лише трохи не вистачає одеколону “Аткінсонс”».

І після того, як вони не сказали цих фраз, але поговорили про щось із Пероном, хоч би що це було – продовження попереднього діалогу чи зовсім інші слова, – після цього Перон, Імберт, Ева та ще одна жінка, кажуть, що інша актриса, Ріта Моліна, яка прийшла з нею до Лунапарку, йдуть усі разом.

За собою вони залишають персонажа, який цілком не належить цій книзі, але який з'являтиметься в ній кілька разів, хоч ми і не звертаємо

* «Мадресельва» – танго 1931 року, Лібертад Ламарке виконує цю композицію в однойменній кінострічці.

на нього уваги. Це людина, яка представляла артистів протягом усього фестивалю. Простий диктор, який з часом стане предтечею телесміття, він організовуватиме сумнозвісні конкурси і програми, в яких люди співатимуть, хоча не вміють співати, й одружуватимуться перед камерами, демонструючи всю пишноту своїх страждань. Його ім'я Роберто Галан. За кілька років він стане чоловіком, або принаймні партнером, Естели Мартінес Картас, Ісабель Мартінес, Ісабеліти, сестри Ісабель, Чабели, танцівниці з Панами, яка танцює, не знаючи, як танцювати, і живе, не знаючи, як жити, але яка навчиться переслідувати, гнатися, знищувати. Тоді вони лише перетнулися там: Перон, Ева, майбутній чоловік іншої, останньої, неможливої, незрозумілої. Великий свідок, якому не пробачають, адже Галан дізнається більше, ніж будь-хто, про історію, всю історію, історію кожного, про глибокий і невидимий сюжет його стосунків, і він помре, не розповівши майже нічого.

Пристрасть Генерала до Еви була обмеженою: лишити гультік у своїй власності, як він скаже Боніфасію дель Каррілю.

Пристрасть Еви до Генерала була безмежною, але не як до чоловіка, чий гультік їй цікавив не більше і не менше, вона не жадала володіти чоловіком у цьому сенсі. Вона потребувала світу, і він міг їй дати його, знав він це чи ні.

П'ятдесятирічний чоловік, гарної зовнішності, блискучий, могутній, популярний, і жінка двадцяти чотирьох років з нескінченними бажаннями. «Ева Перон – мій продукт. Я готував її, щоб вона зробила те, що зробила. Я потребував її в соціальному секторі мого правління. І її робота там була надзвичайною», – заявив він через чверть століття [журнал «Панорама», Буенос-Айрес, 21.04.1970].

І ще пізніше: Евіта була не пересмішницею, а горобкою. Не дивовижною пташкою, а скромною маленькою добре відомою пташкою, радше з громадського парку, ніж із видовищного відкритого простору. Перон розповідав про те, якою була ця жінка на початку. Але він зробив її пересмішницею, змусив наслідувати чужі пісні, відтворювати власний голос військового із люттю скривдженої жінки. З майже нестерпним успіхом. Їй завжди вірили, хай що б вона казала. Майже завжди, тому що їй не вірили, не хотіли вірити, коли вона казала, що всім завдячує Перону, що без Перона вона ніщо. Але саме тоді вона й говорила правду. Голем Перона. Ось ким була Евіта. І, як кожен Голем, вона прагнула стати незалежною від свого творця, повстати проти його задуму так само, як він повстав проти Божого.

За вісім з половиною років, із січня 1944-го до липня 1952-го, вона вписала себе в історію за його згодою. З його підтримкою, з його захопленням та його напучуванням на початку. За власним рішенням і з особливою майстерністю вже пізніше. Вона стала пересмішницею, чий голос перетворився на багатоголосся, багатьох було чути в її промовах.

Розділ ХІІ

Початок вигнання: з Буенос-Айреса до Панами

Режим не захищає себе в останню хвилину, він захищає себе з першої миті й послідовно протягом усіх годин і всіх хвилин, а також в останню годину, але в цьому випадку найнепохитнішим рішенням: що таке тисяча смертей, якщо ти впевнений, що торжество певного принципу означає загибель народу й можливість нескінченно більшої кількості жертв завтра?

Беніто Муссоліні

Незважаючи на агресивну промову 31 серпня, яка здавалася типовою для людини, сповненої рішучості залишитися при владі, Перон деякий уже час готував свій від'їзд з країни. Спочатку була подорож до Європи та смерть Хуана Дуарте. Пізніше, за кілька місяців до 16 червня, Генерал відправив свою дочку в супроводі комісара Яньеса та його довірених людей у Швейцарію з місією відкрити там деякі особисті рахунки та покласти гроші. Для цього видали паспорт на ім'я Лусії Віргінії Перон, і все, що вона робила в швейцарських банках, вона робила як донька Генерала. У своїй книзі [Ольгадо, 1993] вона описує ці процедури, хоч і без додаткових подробиць. Неважливо, чи мало було грошей, чи багато: важливо те, що Перон готувався до від'їзду.

Старший унтер-офіцер Андрес Лопес [Кастрільйон і Касабаль, 2004], охоронець Генерала в президентській резиденції у 1951–1955 роках, свідчив, що він

після бомбардування 16 червня 1955 року попереджав, що має обмежений час при владі. Це можна було побачити в тому, як він змінив своє повсякденне життя, — продовжує він, — у його прогулянках, які звелися до мінімуму, у його поїздках до Будинку уряду [...]. Я думаю, звичайно, що він робив це також з міркувань безпеки, бо після бомбардування могло статися що завгодно.

Усвідомлюючи свій обов'язок, Лопес попросив у Франкліна Лусеро зенітну батарею та два танки «Шерман» для захисту місця. Це сталося 17-го числа після засідання Кабінету міністрів, яке відбувалося там через серйозні пошкодження Каса-Росада. Одне зі сховищ розташовувалося біля бічного виходу з будівлі, завжди відкрите, щоб Перон міг сховатися в ньому, якщо цього вимагатимуть обставини.

Лопес наводить свою версію подій 31 серпня, яка пояснює, принаймні частково, промову та те, що слідувало за нею.

На мій погляд, – каже Лопес, – Перон думав, що того дня мало статися ще одне 17 жовтня. Його підвели всі: політики, керівники, навіть профспілки. Це було так, 1 вересня після тієї демонстрації Перон послав за мною й змусив піти в підвал палацу Унсуе, у якому було повно подарунків, вишуканих напоїв, сигарет, і сказав мені: «Віддай все особовому складу свого загону та охороні, я не хочу, щоб тут щось залишалось». Але революція була важливішою, і підвал лишився майже повним [Кастрільйон і Касабаль, 2004].

Тоді як настрої Генерала коливався між бажанням залишитися та бажанням піти, в армії панувала змова, а невмілий Лусеро цього не усвідомлював.

Перон [1976] сказав, посилаючись на дні державного перевороту, що

я керував країною десять років, мені вже набридло, я розчарувався в людях, в уряді й в усьому. Кожен закінчує так. Зрештою відчуваєш огиду до такої кількості бруду та збоченості. Немає людини, яка б могла протистояти цьому! Це те, що відбувається зі мною й з усіма людьми, які керують. Ватерлоо, імовірно, не виграв би Веллінгтон ані з Блюхером, ані з кимось іншим. Наполеон був переможений, тому що тієї ночі йшов дощ, йому довелося чекати карету, він був старий, природно.

Цей спогад узгоджується зі сценою, яку розповіла Лусія в інтерв'ю, що привело до появи цієї книжки:

Генерал один у Будинку уряду в останню ніч, яку він там проведе, з 18 на 19 вересня 1955 року; він у цивільному одязі, коли виходить з кабінету, де перебуває – не офіцерського, а більш безпечного, у підвалах, – і йде кілька метрів до солдата, який стоїть на варті в кінці коридору. Солдат не рушить з місця, коли президент зупиняється перед ним.

– Відпочинь, – наказує Перон, і хлопець розслабляється.

– Мій генерале, – каже він.

– У тебе є сигарети? – питає генерал.

– Так, мій генерале, – і він пропонує йому пачку, яку має.

Перон дістає сигарету й простягає йому решту.

– Якщо не заперечуєте, генерале, то вони ваші, – зауважує солдат.

– Дякую, – він кладе пачку в кишеню сорочки. – Іди додому.

– Я на варті, мій генерале.

– Варта закінчилася.

І це була правда. Уся варта закінчилася, у ній не було потреби. Трохи згодом Перон поїде до дому парагвайського посла.

Він вийшов з Будинку уряду, оминувши резиденцію президента, де залишив чоловіка на ім'я Віргіл Георгіу, румунського письменника, антикомуніста, тоді дуже популярного в усьому світі автора «Час двадцять п'ять» і «Другого шансу». Георгіу найняли, щоб написати панегірики Перону, які мали сприяти поширенню перонізму в усьому світі, але він прибув невчасно. Зрештою, він опублікував кілька статей про останні часи правління уряду та про деякі постаті навколо Перона.

Розповідь генерала [Перон, 1976] про події тих днів така:

Коли ми отримали новини про те, що сталося в Кордові, яка була найсильнішим гарнізоном країни, я зателефонував військовому міністру і сказав йому: «Слухайте, їдьте до Кордови, тому що інформація, яку ми отримуємо, серйозна». [Зауважте, що інформація дійшла до Перона, але не пройшла через міністра.] Потім він сів на літак та вирушив до Кордови. Це був генерал Лусеро, і це сталося 14 вересня 1955 року. Лусеро розмовляв там з командуванням. А 15-го числа я отримав телеграму, в якій говорилося: «Я був у гарнізоні Кордови. Тільки божевільному могло спати на думку, що ці люди повстануть». Лусеро прибув до Буенос-Айреса 15-го, а 16-го повстала Кордова. Коли серед вас такі типи, що робити? Ми його втратили. Дуже добре. Починаються репресії. Зрадником був командир штабу Лусеро. Я впевнений, що в командуванні теж були зрадники. Усі вони були зрадниками. Те саме сталося з Гітлером, але він діяв проти зрадників так, як я не міг собі дозволити, бо в мене був законний і конституційний уряд, і я або дотримувався закону, або не дотримувався, і я пішов, і нехай усе йде до біса. Тому що я теж трохи втомився.

Далі Перон пояснює своє розчарування в народі, якому він так багато дав [див. вище, розділ II], свої слабкі надії щодо лідерів профспілок і військових кадрів і свою відмову використовувати зброю, щоб утриматися при владі. Врешті, про своє остаточне рішення:

Те, що сталося в Кордові, було військовим епізодом, як і всі інші, як ті, що відбувалися в Баїя-Бланка чи в Буенос-Айресі. Зради не було в жодному військовому епізоді, бо не було військової боротьби. Адже міністр дезертирував, а його командування було зрадницьким і працювало на ворога! У тій ситуації посол Парагваю Хуан Чавес, велика людина, сказав мені: «Приходьте до мене додому. Справа погіршується, не варто марно жертвувати собою». Тоді я пішов до будинку посла. Я бачив, що все це було якоюсь нісенітницею. Військові прибули з дивізією з півночі, але не хотіли воювати. Вони

зупинилися на день, перш ніж дістатися Кордови. У Будинку уряду я мав загін і людей для бою. У нас були зенітні установки, танки. Вони б нічого не змогли зробити. Але я дуже спокійно поїхав своїм автомобілем. Зі мною було двоє чи троє чоловіків з автоматами та й усе. Я прямував одразу до посольства Парагваю, а звідти до дому посла, я не взяв нічого, крім свого одягу. Я був у цивільному, а потім якісь хлопці принесли мені те, що мені було потрібно, до парагвайського канонерського човна [...]. Я був там вісім днів.

Я піднявся на канонерський човен у супроводі посла Парагваю доктора Чавеса. Команда корабля вшанували мене як генерала парагвайської армії, відзнака, яку надав мені президент Стресснер, коли я повернув трофеї ганебної війни 1856 року [...].

Капітан канонерського човна віддав мені свою каюту, але нам не вистачило пального. Ми не змогли відплисти. Мені як аргентинцю було соромно за клоунаду, що її вчинили моряки моєї країни, які, озброєні до зубів, стояли на причалі перед канонерським човном. Парагвайський генерал Кардосо, військовий аташе в Буенос-Айресі, мій друг, якого я дуже люблю, привіз мені на борт кілька баулів із резиденції. Ці валізи приготував для мене Реннард Реннер, він також надіслав мені трохи грошей.

Оскільки ми не могли вийти через брак пального, а аргентинський флот не надав його, президент Стресснер надіслав за мною гідролітак типу «Каталіна». Канонерка відійшла від причалу в рейд. Звідти на човні я пересів на гідролітак у супроводі міністра закордонних справ [нового уряду] Маріо Амадео, який надав гарантії для мого від'їзду.

Генерал провів кілька днів на канонерському човні, на ньому не тільки не вистачало пального, він взагалі був на ремонті. Лонарді, новий президент, який починав свою кар'єру під гаслом «ні переможців, ні переможених», намагався примирити непримиренне та вважав за краще, щоб Перон поїхав без перешкод; він не хотів, щоб смерть Перона була на його сумлінні, і його воля була мирною, про що він зазначив в офіційній заяві:

[...] власне кажучи, тимчасовий уряд надає будь-які гарантії колишньому президенту нації генералу Перону, який сів на військовий корабель, що належить дружній країні, де він шукав добровільного притулку [Серес, 1970].

Те, що ніхто не наважився представити йому план вбивства поваленого, не означає, що ніхто його не розробляв і не прагнув утілити в життя, порушивши військову ієрархію та оминувши міністра Амадео. Перший із цих планів стосувався самого канонерського човна, але саме

Стресснер прирік його на провал. Проект полягав у тому, щоб у вже відремонтований човен під час дозаправки закласти вибухівку великої потужності, яка б вибухнула, коли запустять двигуни. Стресснер поширив інформацію про те, що, оскільки в канонерського човна виникли проблеми, він збирається вислати інший, «Умаїта», щоб забрати Перона. Зусилля змовників, отже, були зосереджені на останньому. Але гідролітак приземлився в ту саму мить, коли прибув «Умаїта», і зробив це поруч із ним: Перон без проблем перейшов з корабля на літак.

Стресснер прийняв Генерала з великою сердечністю, але було ясно, що його перебування в Парагваї не буде довгим, оскільки тиск з боку аргентинського уряду незабаром стане нестерпним. «Я не хочу становити для вас перешкоду, — сказав Перон міністру закордонних справ Парагваю Санчесу Келю. — Вони збираються блокувати вас і будуть ширити ганьбу про мене, скільки зможуть. Я поїду». Зрештою він поїхав. Але протягом часу, який він провів там, спочатку в Асунсьйоні, а потім, з міркувань безпеки, у Вільярріці, він серйозно ризикував. Хотів того Лонарді чи ні, але були ті, хто все ще думав про його вбивство.

Найбільш відданим проекту був персонаж на ім'я Едуардо Кабанільяс, другорядний військовослужбовець, який досяг лише звання полковника. Томас Елой Мартінес [2002] взяв у нього інтерв'ю в Буенос-Айресі.

Найбільше розчарування в моєму житті — це те, що я не став генералом, — сказав йому тоді Кабанільяс. — Я виконав усе, що вимагається від шанованого офіцера, щоб отримати це звання. Але не отримав, бо мене поглинули інтриги та заздрість. Інша амбіційна нагода, яка вислизнула від мене, — це вбивство Хуана Перона. Тричі я був за крок до цього. Якби мені вдалося, я б урятував Аргентину від її нещастя. Я досі шкодую про цю невдачу. І подивіться, яка іронія долі: людина, що не змогла покінчити з Пероном, є тією самою людиною, яка врятувала Еву від звірств, які чинилися з її трупом. У мене в руках була історія Аргентини, але історія пройшла повз мене. Ніхто мене не пам'ятає, ніхто мене не знає. Можливо, так краще.

У середині 1945 року, — розповідає Мартінес, — з ним сталося те, що він зараз відчуває як «перший дзвінок моєї долі». У казино молоді офіцери з тривогою відгукувалися про полковника, який «заохочував класову ненависть та диктував закони, які захищали фабричну наволоку від влади начальства». Кабанільяс ненавидів цю людину, яка зосередила в своїх руках Секретаріат праці, Військове міністерство та віцепрезидентство уряду де-факто: Хуана Перона. За його словами, єдиним способом викреслити його з історії було те, що він зараз називає «патріотичним розстрілом». «Я був одним із перших, хто це зрозумів». Полковник збирається розповісти далі, але зупиняється. «Вимкніть диктофон», — просить він мене. [...] «Це був вівторок, — починає полковник, — 9 жовтня 1945 року.

За три дні до цього генерал Едуардо Авалос, командувач гарнізону Кампо-де-Майо, припустився помилки, він відвідав Перона в його квартирі та вимагав, щоб той усунув шурина Еви з уряду [посилається на Ніколіні, але його пам'ять не враховує подробиць]. Не забувайте, що Перон був міністром і полковником нації. Проте вчинив безсоромно. Він збудував *garçonnière** для Еви біля свого власного будинку. Коли Авалос навідався, двері відчинила саме ця жінка. Хтозна, які образи йому дісталися від неї з її манерами з притону. В Авалоса не було іншого вибору, як піти у відставку. Уявіть собі, що означало для гідності старшого офіцера те, що його ображала якась клоунеса в костюмі артистки кабаре та шльопанцях на високих підборах. Командир повернувся в гарнізон з похиленою головою. Тієї ночі ми вирішили, що єдиний спосіб усунути Перона – це вбити його [...]. Тоді я був капітаном. Мені був 31 рік, і я був за два роки до отримання звання офіцера Генерального штабу у Вищій військовій школі. Моїм учителем з логістики був підполковник Мануель А. Мора, провидець, який уже уявляв, якою стане Аргентина, якщо Перон буде президентом. У сутінках понеділка, 8 жовтня, під приводом тренувань просто неба він відвів 30 своїх учнів до віддаленої рубки в Кампо-де-Майо. Він попередив нас, що це збори честі, на яких ми плануємо змову проти Перона. Хто почувався незручно, міг піти. Ніхто не пішов. Я добре пам'ятаю, як виглядав Мора: він був блідий, змарнілий. Він запитав нас, чи ми знаємо, що мало статися в школі наступного дня. Нічого незвичайного, сказали ми. Тільки початок нового курсу з атомної енергії. Саме так, сказав Мора. Цей майбутній тиран, Перон, збирається приїхати, щоб відкрити його. За два кілометри звідси – шлагбаум. Коли машина Перона наблизиться, захопимо її. Десятеро з вас схоплять його та відвезуть на порожню фабрику. Там ми будемо судити його та стратимо. Мені потрібно знати, хто згоден. Я підняв руку раніше за всіх. Я знав, що можу розраховувати на вас, Кабанільяс, сказав він мені. Я наказую вам керувати викраденням. Усередині вантажівки, у бардачку, ви знайдете дані фабрики, куди вам потрібно доставити цього чоловіка. Ми знову й знову переглядали план. Він був ідеальним. Але тієї ночі генерал Авалос зібрав усіх лідерів Кампо-де-Майо і сказав їм, що військовий міністр отримав новини про те, що готується повстання, і він готовий його придушити. Існує загроза громадянської війни, попередив Авалос. Вам слід поводитися тихо. Наступного дня Перон скасував візит, а для повторення унікальної можливості, яку ми мали тоді, знадобилося десять років».

Минуло десять років, коли Перон прибув до Асунсьйона.

* Маленька квартира або кімната для любовних розваг (фр.).

Як ви знаєте, – продовжує полковник Кабанільяс говорити Мартінесу, – ми повалили тирана у вересні 1955 року [...]. Ми увійшли в Буенос-Айрес з генералом Едуардо Лонарді, тріумфальним лідером революції, і взяли на себе керівництво урядом. Мене поставили на чолі Військової інформаційної служби, делікатної організації, яка мала очищати армію від пероністських шпигунів, а також стежити за самим тираном, що сховався в Парагваї. Ми вірили, що поразка змусить його замовкнути на деякий час, але щойно він прибув до Асунсьйона, то зробив заяви проти нашого уряду. Ми заявили дипломатичний протест і домоглися його ув'язнення у Вільярріці, містечку з населенням трохи більшим за 20 000 мешканців, що розташовується за 140 кілометрів на південний схід від столиці. Навіть там тиран не стримав язика. Ми вирішили дати йому те, на що він заслуговував. Я жодним словом не обмовився з Лонарді, який, безсумнівно, виступив би проти, та оселився в місті Посадасі, а звідти я послав сім унтерофіцерів з фальшивими документами, щоб вони дізналися, що відбувається у Вільярріці. Усі вони відмінно зіграли свої ролі: прикидалися заробітчанами, які шукали роботу, жили на ранчо дуже бідних людей як у містечку Борха, так і в іншому сусідньому містечку. Те, що вони зробили, було дуже жертвним. З рушницею на плечі тиран прогулювався з одного боку Вільярріки на інший, а іноді навіть їздив на мотоциклі. Ми вирішили викрасти його 22 жовтня під час однієї з таких прогулянок і доставити джипом дорогою через джунглі до Пуерто-Есперанса, найближчого аргентинського міста. Ми б його там стратили. Я залишив за собою право на удар милосердя. Один із наших припустився фатальної помилки. У нього був маленький син, хворий на дифтерію, він зателефонував додому, щоб дізнатися, як він почувається. Хтось виявив дзвінок і вистежив нас. 21 жовтня сімох унтерофіцерів заарештували. Особу жодного не встановили. Уряду знадобився місяць роботи, щоб звільнити їх з в'язниці.

Лонарді, дізнавшись про це, відреагував погано: він усунув Кабанільяса з посади у Військовій інформаційній службі. Але незабаром протистояння між військовими секторами закінчилося заміною Лонарді на Педро Еухеніо Арамбуру, а Кабанільяс отримав компенсацію: його призначили керівником тієї самої служби, звідки усунули три тижні тому.

Перон, зі свого боку, після невдалої атаки побачив, що настав час їхати з Парагваю. Перед ним постала серйозна проблема: куди? Маркос Перес Хіменес продемонстрував певну готовність прийняти його у Венесуелі, але на нього тиснули з боку Сполучених Штатів, принаймні так він казав: цілком імовірно, що північноамериканські уряди того часу вважали за краще, щоб Перон був подалі від континенту,

але не існує жодного логічного пояснення цьому, адже якщо б люди з Вашингтона хотіли, щоб він оселився у Європі, вони б влаштували йому таку долю без особливих перешкод. Ідеальним місцем, на думку Сполучених Штатів, було те саме місце, куди хотів поїхати Перон з самого початку: Іспанія. І якщо Генералові було важко відчинити ці двері, то лише тому, що йому ніхто не допомагав. З усіх країн, куди він міг поїхати в 1955 році, Іспанія була тією, де він був би під найбільшим контролем, мав би найменші можливості робити публічні заяви та продовжувати впливати на аргентинську політику: Франко, поза сумнівом, був чудовим опікуном і натомість запропонував гарантовану безпеку для вигнанця. Також можна припустити, що якби Сполучені Штати не були зацікавлені у збереженні життя Перона, то їхні спецслужби мали всі засоби, щоб стерти його з лиця землі. Генерал піклувався про себе, наскільки міг, але він був людиною, по суті, беззахисною перед владою, здатною без проблем усунути цілі уряди та вбити або доручити вбивство діючих президентів. Елементарна політична раціональність вказує на те, що американці мали захистити його, зважаючи на нестабільність його наступників і ймовірність того, що в середньостроковій чи довгостроковій перспективі він стане суттєвою заміною, як і сталося. Нарешті, замах на нього завжди були організовані з Аргентини, як і вигнання з країни тіла Евіти.

Неможливо визначити, що привело Перона до Панами, але це була країна, куди він поїхав після Парагваю, імовірно, це був транзитний пункт до Венесуели, прелюдія, поки Перес Хіменес залагоджував чи врегульовував власні конфлікти. Сигналом для венесуельця стала географічна близькість. Генерал ненавидів, і це було справедливо, просити як послугу те, що йому заборгували, а Перес Хіменес заборгував йому кілька послуг, хоч і не так багато, як Стресснер, тож він переїхав і чекав, поки інші діятимуть. У цій пасивності депресія, безсумнівно, зіграла певну роль: йому минуло 62 в Парагваї і він шойно зазнав, здавалося, остаточної поразки, він був самотнім, дуже самотнім, уже довгий час у нього було замало тих, кому він міг довіряти, і ця довіра обмежувалася політикою, але ніколи не сповідальною близькістю, та головне те, що він був втомленим. Люди, яким Перон допомагав, коли був в уряді, і які проїжджали через Панаму, як-от співак танго Чарло, не віталися з ним. Гілаберте мав змогу запитати Леонардо Барухеля, продюсера, який взяв Чарло в гастрольний тур, про причину такого зневажливого ставлення, і Барухель сказав йому, що небезпечно вітатися з Пероном, бо це створить проблеми в Буенос-Айресі. Тож депресія була неминуча.

Ландахо [Кастрільйон і Касабаль, 2004] розповідає:

Я зустрівся з Пероном в стані депресії. Я відчував його повну покинутість. Там ніхто не з'являвся. Крім того, на той час генералу дуже добре була відома доля Жетуліо Варгаса, президента Бразилії, який

наклав на себе руки лише рік тому. Перон постійно пригадував його рішення й навіть одного разу сказав мені, що перед смертю Варгас зателефонував йому, щоб попроситися. «Я прийняв рішення», – похмуро сказав він. «Ні, приїжджай до Аргентини», – марно благав його Перон. Отже, з огляду на таку передісторію та поганих настроїв генерала, ми з Гілаберте боялися, що він утне щось подібне. Вигнання Перона в Панамі супроводжувалося повною самотністю: спочатку він навіть не мав друкарської машинки. Першою, яку ми дістали, була «Оліветті-Леттера», її віддала колумбійська журналістка в обмін на ексклюзивні записи та фото.

У Панамі Перон спершу зупинився в готелі «Вашингтон» у Панама-Сіті. Він також орендував невеликий будинок, який у деяких спогадах того часу пишно називають «шале», хоча споруда на те не заслуговує, з орендованими меблями, на 9-й вулиці, номер 10009, у місті Колон. Тихе місце, де можна час від часу сховатися від шуму та громадських поглядів, яким він піддавався у столиці. У Колоні його прийняли надзвичайно добре, адже мер Хосе Домінадор Басан симпатизував перонізму й поспішив оголосити генерала почесним гостем. У той час Перона супроводжували тільки його водій, довірена людина, перевірена й справді лояльна ще до 1943 року, Ісаак Гілаберте та його кухарка Флора. Незабаром до групи приєднався журналіст Рамон Ландахо, який не проживав з ними постійно, а подорожував, представляв Перона під час виконання різних місій. Ландахо прибув до Панами з Мексики з листом від колишнього президента Мігеля Алемана, у якому він пропонував Перону притулок та надавав у його розпорядження будинок у Куернаваці. Алеман був шанувальником Генерала, тож було важко відмовитися від такої щедрості, хоча політичні резони змушували Перона це зробити: Мексика була ідеальною країною для того, хто планував усе життя лише читати й писати, але для активної людини вона стала б золотою кліткою. Якби Перон прийняв запрошення, це вирішило б менше проблем Перона, ніж створило б для Алемана. Ідею відкинули [Ландахо, 1999].

Готель «Вашингтон» належав посольству США. Це давало Перону певну безпеку – принаймні на нього не нападуть усередині будівлі – і давало американцям певний контроль над його пересуваннями. Це було захиріле місце. Ландахо [1999] детально описує апартаменти, у яких мешкав генерал: дві кімнати з нефарбованими дерев'яними дверима; у першій був стіл, за яким він працював та їв, два зламаних крісла й низький столик, на якому стояв обігрівач; друга була спальнею з дво-спальним ліжком, залізні труби на спинці були пофарбовані білим та облупилися, а також дві тумбочки: на одній з них – образ Богородиці Луханської та портрет Евіти. Вентилятори на стелі доповнювали декор та нагадували шпигунські романи Грема Гріна.

Сюди навідувались доктор Паскалі, Вікторіо Раделья та Родольфо Мартінес, якого називали Мартінчо.

Паскалі був пероністським послом у Панамі й залишився там після державного перевороту.

Вікторіо Раделью представив Перону майор Чіальчіетта. Він був агентом аргентинської розвідки, але продавав інформацію ЦРУ та КДБ. Останній пункт підтвердили агенти ФБР, які працювали в Панамі, що поставило хрест на його кар'єрі.

Родольфо Мартінес, Мартінчо, був суб'єктом із темними минулим, який організував пероністське командування у вигнанні у Венесуелі. Одного разу він узяв на себе відповідальність за продаж міжнародній пресі політичних статей, які написав Перон. Він їх збирав, але грошей Генералу так і не віддав. Перон про це не згадував, адже, принаймні на мить, йому хотілося, щоб чоловік вірив, що користується його довірою. У готелі «Вашингтон» генерал познайомився з Елеонор Фріман, молодою дівчиною з Чикаго. Деякі кажуть, що Перон найняв її вчителькою англійської, але версія Ландахо [Кастрільйон і Касабаль, 2004] інша:

Генерал її знайшов, а не її привели до нього [...]. Одного разу наш лідер проходив повз готелю, а Елеонора, яка там зупинилася (вона не знала, хто такий Генерал), тримала сигарету, і Перон як справжній джентльмен підійшов, щоб запалити її для неї. Вона була американською службовицею, єврейкою з Чикаго, років тридцяти, темношкірою, привабливою. Перон їй одразу сподобався. Вона майже не розмовляла іспанською. Генерал запропонував навчити її мови [...]. Перон підкорив ту дівчину, почав до неї загравати, між ними, скажімо так, був якийсь роман. Перон став жвавішим. Але все раптово закінчилося, бо сім'я дівчини подала позов, звинувативши Перон у тому, що він її викрав. Я думаю, що північноамериканські розвідувальні служби чинили тиск на батьків Елеонор, бо вони мали звільнити місце для когось нового в жіночому оточенні генерала, когось, хто працюватиме на них і на Визвольну революцію.

Певна річ, ідеться про Ісабель, Марію Естелу Мартінес Картас. А думка про тиск, щоб відокремити Перона від «грінгіти», як він називав Фріман, не є лише фантазією Ландахо: Державний департамент Сполучених Штатів змусив подати скаргу, офіційно її подали батьки дівчини щодо ймовірного викрадення Пероном та його службою безпеки, що дозволило дипломатичне втручання в Панаму та змусило Елеонор повернутися в Чикаго.

Перон багато читав, насамперед медичні книги; написав сотні листів, спав по дві години, їв помірно, як завжди, слухав музику, готував рибу, місив локшину, займався хатніми справами: як добрий солдат, він прасував і шив, ходив на прогулянки, доглядав за собою, адже він не

міг припинити займатися спортом. Часто дисципліна рятує: від депресії, від божевілля, від поразок, які відходять на другий план.

Удома, на прогулянках, хоч би де він був, Перон проводив бесіди: саме такої форми набуло тоді його педагогічне покликання. Він говорив про все: про атмосферні явища в зоні Каналу або про причини, чому краби ходять боком. Ландахо стверджує у своїх свідченнях Кастрільйон і Касабаль [2004], що люди слухали його з цікавістю. Серед тих, хто його слухав, був і Омар Торріхос.

У червні 1956 року пероністський генерал Вальє підняв повстання. Перон лежав у ліжку, хворий на пневмонію, замкнений, щоб не стало відомо про його стан здоров'я. З самого початку він виступав проти дій Вальє, оскільки був переконаний, що, як би ретельно він усе це не організував, у його групі однаково будуть зрадники. Події показали, що Перон мав рацію, незважаючи на свою хворобу та невдачі свого народу, він не сидів склавши руки, адже вважав цей момент доречним, щоб зникнути на кілька днів, тому поширив чутки, що повертається в Аргентину, «щоб створити плутанину», за словами Ландахо [Кастрільйон і Касабаль, 2004].

Ландахо [1999] згадує, що одного разу Перон заговорив з ним про Ісабель, яка нещодавно з'явилася в його житті. За його словами, Перон сказав йому, що приїзд жінки очікували пероністи, які були в аргентинській розвідці, і що його довіра до неї була далеко не повною: «Я не сумніваюся, що вона має контакти з людьми з Аргентини, яким вона служить не з ідеологічних переконань, оскільки її дитячі амбіції Мата Харі прагнуть отримати фінансову вигоду, а також можливу славу в майбутньому», – журналіст цитує з пам'яті. Перон вирішив «дати мотузку, щоб кожен, хто хоче заподіяти нам шкоди, міг повіситися» й попросив Ландахо разом із Гілаберте контролювати дії Ісабель. Історія, яку Ландахо приписує Перону і яка, безсумнівно, правдива, хоча мова й не відповідає мові справжнього Перона, набагато менш урочиста, ніж це звучить тут, і є такою:

[...] вона виступала в балеті, якщо це можна так назвати, на чолі з одним із тих дешевих сутенерів, що набирають дівчат без досвіду, за допомогою «горил» її відправили в ці краї, спочатку до Венесуели, щоб мати певну історію, яка б виправдала її появу [в Панамі]. Думаю, це зробили в кабаре «Пасапога». Її та інших дівчат з того балету завербували агенти-«горили», їхньою метою було приїхати до Панами та спробувати «спокусити мене», щоб потім контролювати [...]. Я маю показати вам один із тих звітів, який надіслав мені колега з Тігре, танцівник, який був її партнером в деяких пірінгундинах* у Мендосі після виступів у складі трупи «Ромерія» з Іспанії.

* Пірінгундин – народний танець або зала, де його танцюють.

Цей гурт представив мені капрал Парра, його учасниці висловили бажання побачити й привітати Перона, оскільки були його палкими шанувальницями. Те саме мені розповів Торріхос, який випадково познайомився з ними в Панама-Сіті під час виступу в кабаре «Хеппі-Ленд».

Одного разу цей гурт, за словами Ландахо, якому немає причин не довіряти й який був винятковим свідком тих подій, одним з небагатьох, з ким Перон широко розмовляв у той час, організував барбекю, куди запросили Генерала, на бальнеологічному курорті Марія-Чікіта. Там було багато молодих жінок, більшість з них зі своїми хлопцями, «нібито хлопцями», уточнював Перон. Усі вони стверджували, що належали до Спілки студентів середніх закладів освіти, що було однозначно неправдою: будь-якій із тих дівчат, вульгарних до краю, було б дуже важко отримати середню освіту. Ісабель підійшла до Генерала, щоб сказати йому, що її батьки, фанатичні пероністи, коли дізналися, що її тур матиме зупинку в Панамі, попросили, щоб вона його поцілувала та надіслала їм фотографію з Генералом. Звісно, вона не досягла своєї мети: останнє, чого міг бажати Перон, — це сфотографуватися з нею або з будь-якою іншою супутницею, після цього він ще довго уникатиме появи на публіці з кимось. Перш ніж ця зустріч добігла кінця, Перон у супроводі Паскалі та Гілаберте непомітно пішов.

Такою є версія Ландахо. Але є й інші, не менш правдоподібні, які також ведуть до Марії-Чікіти.

Перша пов'язує танцювальний гурт з Роберто Галаном, який у той час був у Панамі. Галан, який був ведучим заходу зі збору коштів для жертв землетрусу 1944 року, під час якого відбулася перша публічна зустріч Перона з Евітою, тож він завжди стверджував, що познайомив їх, колись, а можливо, і досі, мав близькі стосунки з Ісабель Мартінес. Навіть говорили, що вони були парою, що абсолютно неможливо перевірити нині: навіть якби вони одружилися, жодного запису не залишилося б, бо вона мала справжню владу, а влада постійно трансформує минуле, калічить його, змінює. Цього разу Галан був би ляльководом, творцем цього зв'язку, справжнім маестро, прихованим у тіні. Ландахо пов'язує їх, коли розповідає про свято у Венесуелі, на якому Галан запропонував зібрати кошти для генерала, що дуже не сподобалося Перону. Тоді була присутня Ісабель, уже публічна супутниця лідера.

Головним джерелом другої версії є Мартінчо, він мав би першим поспілкуватися з Ісабель і був відповідальним за її знайомство з Генералом. Це теж не виключено і має підтвердження від Лусії, яка ніколи не була постійно біля свого батька, але неодноразово відвідувала його на різних зупинках під час його вигнання.

Через два дні після барбекю, згідно з історією, яку Ландахо приписує Перону, Ісабель з'явилася у квартирі Генерала, щоб привітатися, як

вона сказала, і запропонувати співпрацю, якщо буде необхідно. Отримавши відмову під час першої спроби, вона зробила ще дві чи три марні спроби. Не зазнавши успіху, вона змінила тактику. Вона з'явилася вся у сльозах, як їй і належало, щоб розповісти, що жорстокий імпресаріо (Перон справедливо називав його сутенером), від якого вона залежала, людина зі злочинного світу на ім'я Джо Геральд, вимагав, щоб вона та її колежанки, окрім акторської діяльності, чергували в кабаре.

Справжня мелодрама. За її словами, її батько помер, коли вона була маленькою, чим спростувала попередню версію про своїх «батьків-пероністів», на яких вона натякала в Марії-Чікіті, а її мати та сестра хотіли, щоб вона вийшла заміж за сина генерала, який у той час був послом «горил» у Мексиці. Я залишаю читачеві право самому ідентифікувати цього генерала, якщо інформація здається йому важливою; я ж виходжу з ідеї, що історія неправдива і пояснюється лише бажанням Ісабель виправдати свої аргентинські контакти. Подати тут ім'я означало б зробити когось причетним до історії, яка не відповідає дійсності. Але я не можу не підкреслити незграбність жінки, коли вона говорить про когось, кого Перон, безсумнівно, знає: аргентинських генералів було не так багато, щоб одного з них не помітили. Події розвивалися начебто так: щоб уникнути тиску сім'ї з приводу цього небажаного шлюбу, вона пішла з дому, вирішивши заробляти на життя танцівницею народних танців. Щоб підтвердити історію, Ісабель показала Перону фотографію, яка нічого не означала (на думку Перона та Ландахо), фотографію пірингундина в Мендосі, де виступала група іспанських танцівниць, можливо, та сама, в якій у неї був партнер – інформатором з Тігре. Потім вона попросила в Генерала грошей, щоб повернутися в Аргентину, де вона шукатиме захисту доньї Ісабель Кресто, своєї «духовної матері».

Це було єдиною правдою: її стосунки з Ісабель Кресто. Ця жінка та її чоловік Хосе Кресто були лідерами так званої Наукової школи Басіліо, духовної церкви з багатьма послідовниками в Аргентині. Далеко від сім'ї та близько до цієї віри, Марію Естелу Мартінес Каргас прийняло подружжя Кресто, вони спонсорували її та повторно охрестили під ім'ям її прийомної матері – Ісабель. Стосунки між спиритичною організацією та Хосе Лопесом Регою, який не залишив без уваги жодну езотеричну секту, назавжди залишаться в тіні.

Перон, певна річ, не повірив жодному її слову, і, за словами Ландахо, він не мав фінансової можливості оплатити комусь поїздку в Аргентину. Однак він вирішив побачити, наскільки далеко зайшли зв'язки дівчини зі спецслужбами, й запропонував альтернативу: Ісабель переїде у квартиру та займатиметься хатнім господарством, доки її друзі з Буенос-Айреса не надішлють їй гроші. Кроки, що передували цій угоді, драгували: коли Перон не зміг оплатити її переїзд, вона попросила його взяти її на посаду секретаря, хоча не мала для цього потрібної кваліфікації, але так би вона отримала доступ до листування Генерала, тож, безумовно, Ісабель одразу

наразилася на чергову відмову; після цього жінка благала взяти її задля того, щоб вона куштувала їжу Перона на випадок, якщо хтось спробує його отруїти. Навіть ця пародія на дегустаторів-самогубців, яких мали деякі легендарні візири, не вплинула на Генерала, якого, утім, остаточно здолала цікавість, тож він наказав Гілаберте супроводити Ісабель до готелю «Рузвельт», щоб забрати багаж. Гілаберте неохоче підкорився.

Двома днями пізніше Джо Геральд з'явився в домі, щоб поскаржитися на шкоду, яку Перон завдав його бізнесу тим, що забрав танцюристку з трупи: через це йому доведеться призупинити виступи, поки він «не створить іншу артистку», як він висловився. Намагаючись уникнути скандалу, Генерал дав йому «кілька песо», щоб заспокоїти, та вигнав. Ця обставина додає довіри до історії Ісабель, оскільки засвідчує зв'язок залежності від Геральда та відстань від Галана і Мартінчо, а водночас і від спецслужб. Вона вже жила в будинку, і Перон знав, хто такий Геральд: не було потреби продовжувати цю вигадку. З іншого боку, можна було б задатися питанням, скільки це «кілька песо» і чи можна було прогнати такого хлопця, як Геральд, з сумою, меншою за вартість квитка з Панами до Аргентини, сумою, якої, згідно з Ландахо, у Перона не було.

Я думаю, що Ландахо, розумний чоловік, ставився до Ісабель Мартінес з більшою підозрою, ніж сам Перон, який завжди був наївним з жінками та погано опирився самотності. Його історія сповнена суперечностей, як та, про яку я згадую в попередньому абзаці, він написав її через понад сорок років після подій з усіма привілеями вцілілого свідка, з яким ніхто більше не може посперечатися про нюанси, а отже, він перекроює минуле на власних умовах. Як і майже все в житті Перона, ця епоха закінчується неосяжно, і слід довіряти логіці, визначати ймовірності кожної миті та зіставляти різні обставини. У цьому разі обставини набагато пізніші: прибуття Лопеса Реги, «Три А», політичне викрадення Перона в Мадрид (якщо таке було), повернення Генерала в країну, його смерть, уряд Ісабель з секретарем і без нього, стосунки жінки з військовими в 1976 році. На цьому етапі всім здається очевидним те, що Ісабель діє як людина, абсолютно відмінна від Перона та майже завжди протилежна йому. Якщо в 1973 році Генерал утілював для більшості національне умиротворення, згоду аргентинців, прогрес і навіть нескінченну революцію, то чому він розділив своє життя з цією жінкою, яка втілювала протилежне, включаючи громадянську війну? Кожен з них утілює уявне. Але це не означає, що насправді вони не є близькими до того, що думає така абстракція, як народ.